

Vägledning för upphandling av naturvårdande skötsel

Förslag på formuleringar och krav

Augusti 2022

Vägledning för upphandling av naturvårdande skötsel
Augusti 2022

Dnr: 2021-6811

Kontaktperson: Viveca Jansson

Arbetsgrupp: Viveca Jansson, Cecilia Persson, Karl Jacobsson, Finn Cederberg, Karin Lönnberg och Love Örsan med stöd av Jens Niska, Gustaf Swedlund och Marina Förström

Distributör: Miljöförvaltningen

Omslagsfoto: Johan Pontén

Innehåll

Upphandlingar bidrar till målen	4
Exempel på upphandlingar där vägledningen kan användas	4
Vad säger målen?	4
Detta ingår i vägledningen	5
Så här använder och läser du handlingen	5
Avgränsningar	6
Beskrivning av uppdrag och förslag på definitioner i upphandlingsdokument	6
Översiktlig information och beskrivningar	6
Begreppsförklaringar	8
Kvalificeringskrav	8
Krav på anbudsgivaren	8
Uppdrag av motsvarande karaktär	9
Ytterligare förslag på kvalificeringskrav	10
Utvärdering	10
Avtalsvillkor, administrativa föreskrifter eller entreprenadföreskrifter	11
Uppföljning	15
Bilaga 1. Funktions- och utförandebeskrivning	16
Bilaga 2. Referensuppdrag	22
Bilaga 3. Checklista för kompetensnivå inom naturvårdande skötsel	24

Upphandlingar bidrar till målen

Många av stadens grönområden förvaltas för att höja de estetiska, kulturella och rekreativa värdena parallellt med biologisk mångfald. Vid en upphandling är det av stor vikt att krav ställs på att entreprenören har kompetens så att samtliga värden gynnas. Syftet med denna vägledning är att ge förslag på formuleringar och krav som kan ställas för att gynna biologisk mångfald.

För att kunna säkerställa att stadens grönområden sköts för att värna och gynna biologisk mångfald krävs att entreprenören har kompetens inom ekologi och skötselmetoder i de naturtyper som förekommer i staden.

Exempel på upphandlingar där vägledningen kan användas

- Skötsel av reservat och naturmark
- Parkdrift/parkskötsel
- Nyskapande av gröna miljöer så som dammar, ängar och parker.

Underlaget kan användas i olika typer av upphandlingar såsom upphandling för specifika naturvårdsåtgärder och ramavtal för exempelvis parkdriftsupphandlingar. Krav och formuleringar kan även användas vid upphandlingar kopplade till nyanläggning av gröna miljöer.

Vad säger målen?

Med kompetenta entreprenörer och korrekt skötsel kan vi utveckla stadens naturvärden i linje med mål, inriktningar och insatsförslag i översiktsplanen, miljöprogrammet, handlingsplanen för biologisk mångfald och Grönare Stockholm.

Översiktsplanen

En av planeringsinriktningarna i det allmänna intresset grön och vattennära stad är att ”En livskraftig grön infrastruktur och blåstruktur med rik biologisk mångfald ska upprätthållas och stärkas”.

Miljöprogrammet

Mål

- Ett Stockholm med biologisk mångfald i väl fungerande och sammanhängande ekosystem.

Etappmål

- Upprätthållna funktioner och samband för biologisk mångfald i stadens blå och gröna infrastruktur.
- Öka genomförandet av förstärkningsåtgärder, ekologisk kompensation och naturvårdsskötsel.

Handlingsplan för biologisk mångfald

Strategi 2

- Uppmärksamma biologisk mångfald i stadens processer.

Vad gäller upphandling innebär denna strategi att utveckla krav i syfte att gynna den biologiska mångfalden både i Stockholm och i omvärlden. Vid upphandling av entreprenörer för skötsel av natur- och parkmark samt vattenområden bör krav ställas på naturvårdskompetens och ett förfarande som gynnar stadens ekologiska värden.

Insatsförslag

- Ta fram en gemensam kravspecifikation för upphandling av skötselentreprenörer gällande naturhänsyn och naturvård.

Grönare Stockholm

Mål

- Staden ska ha en livskraftig grönstruktur med rik biologisk mångfald.

Detta ingår i vägledningen

Stadens upphandlingar ska syfta till att gynna de miljöer och de arter som är knutna till våra gröna miljöer genom att ställa krav på kompetens och erfarenhet kring biologisk mångfald.

Vägledningen innehåller bland annat förslag på krav och formuleringar som kan användas i upphandlingsdokumenten. Den innehåller även förslag på utvärderingsmodell och mervärden för kompetensnivå och förslag på funktions- och utförandebeskrivningar.

Så här använder och läser du handlingen

- Använd de textförslag som passar i aktuell upphandling.
- Infällda tabeller och bilagor är exempel och förslag och kan fungera som inspiration för utformning av till exempel checklistor och tekniska beskrivningar.
- *Kursiv text* är förslags- och exempeltexter.
- **Röd text** ska bytas ut och anpassas till aktuell upphandling.

Avgränsningar

Uppdraget omfattar inte att ta fram skötselbeskrivningar utan här hänvisas till befintliga skötselmaterial och målbilder i digitalt underlag för naturvårdande skötsel:

<https://miljobarometern.stockholm.se/natur/utbildning-och-information/utbildningsmaterial-naturvardande-skotsel/>

För samtliga upphandlingar är det viktigt att stadens övriga miljö- och klimatkrav följs kring exempelvis transporter, bränsle, kemikalier, maskiner, plastanvändning, byggmaterial och liknande. Om till exempel entreprenören står för inköp av virke och byggmaterial ska stadens kemikalieplan, specifikt kapitel 3, följas liksom byggvarubedömningen. Upphandlande myndighet kan med fördel ta stöd av miljöförvaltningen, se mer information på samarbetsytan Inköp och upphandling under rubriken miljöhänsyn..

Beskrivning av uppdrag och förslag på definitioner i upphandlingsdokument

Översiktlig information och beskrivningar

Detta kallas ofta allmän del eller information om upphandlingen i upphandlingsdokumenten.

Tydliggör gärna omfattningen redan i titeln av uppdraget genom att inkludera ”park- och naturmarksskötsel” eller de miljöer som uppdraget omfattar. Inkludera även i uppdragsbeskrivningen så att det är tydligt vilka markslag som ingår. Titeln ger då direkt potentiella anbudsgivare en bild av vad staden söker.

Även i den beskrivande texten av uppdraget är det viktigt att framhäva vilken typ av grönytor som ingår. Det är även viktigt att vara tydlig med definitioner. Nedan följer förslag på formuleringar och definitioner som främst rör upphandling för skötsel av park- och naturmark, så kallade grönytor (se förslag på definition av grönytor under begreppsförklaringar).

Titel och uppdragsbeskrivning

Inkludera naturmarksskötsel i beskrivningen av uppdraget så att det är tydligt att både park- och naturmarksskötsel ingår. Det är positivt om natur även ingår i titeln på upphandlingen.

*Upphandling av park- och naturmarksskötsel för **Xförvaltningen**.*

*Uppdraget omfattar **park- och naturmarksskötsel** i enlighet med vad som framgår av **bifogade kartbilagor, funktions- och utförandebeskrivningar samt mängdförteckningar**.*

Det här stycket kan utökas till att omfatta andra områden som ingår i uppdraget som exempelvis barmarksrenhållning och vinterväghållning.

Orientering och beskrivning av uppdraget

Beskriv tydligt vad som ingår i uppdraget. Inkludera naturmarksskötsel i begreppet så att det inte bara står parkskötsel. Skriv exempelvis följande:

*Uppdraget **Park- och naturmarksskötsel** innefattar tillsyn, drift, underhåll och skötsel av samtliga grönytor så som park- och naturmark, träd och planteringar intill gator, spontanidrottsytor, buskplanteringar, gräsytor med mera. Tillsyn, drift, underhåll och skötsel innefattar grönyteskötsel, **XX och YY**. För omfattning se **Funktions- och utförandebeskrivning (bilaga 1) samt bifogade kartbilagor och mängdförteckningar**.*

I det här stycket syftar XX och YY på exempelvis barmarksrenhållning och vinterväghållning som ofta ingår i denna typ av skötselentreprenader.

I upphandlingsdokumentet är det bra att beskriva följande:

- Vilka miljöer och naturvärden som finns.
- Varför miljöerna behöver skötas för att bibehålla naturvärden.
- Hur miljöerna ska skötas för att bibehålla och utveckla naturvärdena.

Använd gärna texter från stadsdelsvisa åtgärdsförslagen för biologisk mångfald¹ och hänvisa till befintliga skötselplaner och parkplaner eller andra underlag där ekologiska värden och/eller skötselbehov beskrivs.

Stockholms stad har även tagit fram ett utbildningsmaterial som beskriver de naturmiljöer som förekommer inom kommunen. Där framgår vilken skötsel som passar för att bibehålla eller utveckla ekologiska värden i dessa miljöer. Hänvisa med fördel till <https://miljobarometern.stockholm.se/natur/utbildning-och-information/utbildningsmaterial-naturvardande-skotsel/>

För att tydliggöra hur miljöerna i det aktuella område ska skötas är det bra att definiera vad som ska göras, när i tiden det ska göras, frekvens

¹ Åtgärdsförslagen tas fram under 2022-2023. Mer information finns på miljobarometern.stockholm.se

alternativt vilka funktioner som ska uppnås. Även ansvar för utförandet kan anges. I bilaga 1 **Funktions- och utförandebeskrivning** lyfts några av de vanligaste miljöerna som finns i Stockholms grönområden och förslag på förhållningssätt kring skötsel av dessa.

Begreppsförklaringar

Beskriv tydligt vad som avses med grönområden och använd konsekvent samma formulering genom handlingarna. Definiera att både park och natur ingår i entreprenaden.

Grönområden/Grönytor/Park- och naturmark:

Natur, park och andra förekommande vegetationsklädda ytor som staden förvaltar.

Alternativt

Skog, ängsmark, gräsytor, träd och planteringar i parker och intillgator, spontanidrottsytor, buskplanteringar och andra förekommande vegetationsklädda ytor som staden förvaltar.

Naturvårdande skötsel:

Skötsel med syfte att bibehålla eller öka naturvärden. Skötseln kan utföras inom alla typer av grönytor, exempelvis parkmark eller naturmark.

Kvalificeringskrav

Krav på anbudsgivaren

Referensuppdrag

Nedan följer några **exempel på formuleringar** för att säkerställa att entreprenören har erfarenhet av uppdrag där åtgärder och/eller skötselmetodik syftar till att gynna biologisk mångfald.

Formuleringar kring referenstagning och krav på nivåer i referenstagning sätts av den upphandlande myndigheten.

För definition av ”motsvarande karaktär” se rubrik ”Uppdrag av motsvarande karaktär”.

Exempelformuleringar:

Anbudsgivare ska ha dokumenterade resurser, kompetens och erfarenhet av att organisera, administrera och utföra uppdraget enligt upphandlingsdokumentens ställda krav.

För att styrka sin tekniska och yrkesmässiga kapacitet ska entreprenören/anbudsgivaren redovisa följande referensuppdrag:

- *Anbudsgivaren ska ha utfört minst två (2) skötseluppdrag som var för sig/tillsammans är av motsvarande karaktär som avses i detta upphandlingsdokument enligt nedan.*
- *Eller så ska minst en person i organisationens ledning, som i annan verksamhet varit ansvarig eller medansvarig, ha utfört minst två (2) skötseluppdrag som var för sig/tillsammans är av motsvarande karaktär som avses i detta upphandlingsdokument.*
- *Uppdragen ska ha utförts åt extern kund och ha inkluderat naturvårdsskötsel i naturreservat, tätortsnära natur och/eller parker.*
- *Uppdragen ska ha utförts under de tre (3) senaste åren. Referenter får inte tillhöra anbudsgivande organisation.*

Det är tillåtet att använda fler än två (2) referensuppdrag för att täcka in samtliga krav på erfarenheter.

För att entreprenören ska vara kvalificerad att utföra uppdraget fordras erfarenheter inom referensuppdrag som var för sig/tillsammans uppgår till minst sex (6) åtgärder enligt punkterna under "Uppdrag av motsvarande karaktär". Ange vilka punkter respektive referensuppdrag innefattar i Bilaga 2 Referensuppdrag.

Uppdrag av motsvarande karaktär

Punkterna nedan behöver anpassas för att vara relevanta och fylla behov i den aktuella upphandlingen. Se över vilka punkter som ska finnas med i listan så att de omfattar de skötselbehov och ytor som finns inom det geografiska området som berörs av upphandlingen.

Med motsvarande karaktär avses skötselåtgärder så som:

1. *Slätter av ängsmark och upptag av klipp.*
2. *Tillskapande eller restaurering av hagmarker eller slätterängar med syfte att gynna hävdberoende arter.*
3. *Friställning av värdefulla träd.*
4. *Skötsel eller skapande av brynmiljöer.*
5. *Tillskapande av död ved, så som faunadepåer, högstubbar och trädruiner.*
6. *Tillskapande av artificiella bon, exempelvis mulmholkar, fladdermusholkar, insektshotell och fågelholkar.*
7. *Plantering av nektarrika växter i ängsmark och/eller parker.*

8. *Tillskapande eller skötsel av sandblottor.*
9. *Naturvårdsgallring.*

Minst sex (6) av punkterna ovan ska finnas var för sig/tillsammans i referensuppdragen för att referensen ska anses vara av motsvarande karaktär. Redovisa kompetens/erfarenheter i Bilaga 2.

Referensuppdrag.

Staden förbehåller sig rätten att bedöma vad som är uppdrag av motsvarande karaktär.

Ytterligare förslag på kvalificeringskrav

Exemplen nedan kan användas som krav på entreprenören för att bli kvalificerad:

- *Entreprenören ska ha utfört naturvårdsuppdrag på mer än X ha i tätortsnära naturmark eller naturreservat.*
- *Entreprenören ska ha utfört ett slutbesiktigt och godkänt uppdrag som består av gallring, död ved-åtgärder och restaurering av tall- eller ekmiljöer på minst X ha per uppdrag.*

Utvärdering

För de anbud som uppfyller kvalificeringskraven kan olika modeller för utvärdering av mervärden användas.

Kompetensnivå kan vara ett av kriterierna i en sammanvägd bedömning kring vilket anbud som är ekonomiskt mest fördelaktigt utifrån bästa förhållandet mellan pris och kvalitet.

För att kunna jämföra olika anbudsgivares kompetensnivå kan checklistor med kompetensområde biläggas upphandlingsdokumentet. I **bilaga 3** Checklista för kompetensnivå inom naturvårdande skötsel, finns ett exempel på en checklista med skötselåtgärder där anbudsgivaren kan beskriva erfarenhet kring olika åtgärder och vilken person/vilka personer inom uppdraget som har kompetensen.

Kompetensnivån kan användas som underlag för att bedöma entreprenörens kompetensnivå genom att kopplas till ett poängsystem för att ge mervärden i den samlade utvärderingen av anbudet.

Poängnivå och prisavdrag i nedanstående exempel behöver anpassas baserat på bland annat uppskattat totalpris av uppdraget och antal utvärderingskriterier

Exempelmodeller

Nedan följer ett par utvärderingsmodeller som kan användas vid upphandling av naturvårdande skötsel. Dessa behöver utvecklas och anpassas i respektive upphandling.

Utvärderingsmodeller:

Tilldelningskriterier bör ha en skiljande effekt och skapa ett mervärde i upphandlingen som leder till att det bästa anbudet kan identifieras. Om kvalificeringskraven är relativt hårda/specifika kan utvärdering på enbart pris vara lämpligt, men i många fall kan både bredd i erfarenheter och spetskompetens som ger ett mervärde till tjänsten användas vid utvärderingen.

Pris

Lägsta pris kan fastställas på många olika sätt.

Det är viktigt att ange vilka volymer eller mängder som anbudet ska beräknas på, och hur dessa ska viktas vid utvärderingen.

Till exempel kan pris anges:

- Totalt för hela uppdraget
- Pris per timme
- Pris för specifika produkt.

Bästa förhållanden mellan pris och kvalitet

Kvaliteten kan viktas i jämförelse med priset.

Exempel på kvaliteten kan vara:

- Miljöegenskaper
- Kompetens och erfarenhet av liknande projekt för de roller som efterfrågas i uppdraget
- Genomförande
- Tidsplaner
- Intervjuer
- Case (både skriftliga och praktiska/fysiska är möjliga)

Avtalsvillkor, administrativa föreskrifter eller entreprenadföreskrifter

Personal

För att vi ska nå våra mål i miljöprogram och handlingsplan för biologisk mångfald och sköta våra grönområden för att öka biologisk mångfald krävs det att entreprenören har kompetens i skötsel av grönytor för att öka naturvärden både inom park- och naturmark.

Nedan följer förslag på formuleringar för att säkerställa att entreprenören har lämplig kompetens.

Krav på kompetens kan ställas på flera olika sätt och i olika delar av upphandlingen. I denna vägledning ligger detta under villkor/föreskrifter.

För att säkerställa att personal med denna kompetens finns tillgänglig är det viktigt att gå igenom dessa krav vid avtalsgenomgång och eventuellt namnge personer som ska jobba i uppdraget, med vinnande anbudsgivare innan avtalsteckningen.

Nedan anges några varianter som kan användas tillsammans eller enskilt beroende på uppdragets utformning och syfte.

Driftchef/platschef

- *Driftchefen ska ha minst **fyra** års erfarenhet av att arbeta som driftansvarig för uppdrag rörande park- och naturmarksskötsel. Erfarenheten ska på begäran kunna verifieras med CV eller motsvarande.*
- *Driftchefen ska under de senaste **fyra** åren utfört minst **ett** uppdrag av motsvarande karaktär i rollen som driftansvarig. Uppdraget ska ha utförts åt extern kund. Uppdraget ska på begäran kunna verifieras med en skriftlig undertecknad referens från den aktuella uppdragsgivaren. Se definition på ”Uppdrag av motsvarande karaktär”.*

Det är tillåtet att använda fler referensuppdrag för att täcka in kravet på erfarenhet.

Arbetsledare

- *Arbetsledaren/-erna som entreprenören erbjuder ska ha en för tjänsten väl dokumenterad och verifierad kunskap och erfarenhet av naturvårdande skötsel (**verifieras genom CV och/ eller ifylld Bilaga 3. Checklista för kompetensnivå inom naturvårdande skötsel**).*
- *Arbetsledaren/-erna ska vara operativ och arbeta med entreprenaden.*
- *Då åtgärder listade under ”Uppdrag av motsvarande karaktär” utförs ska den arbetsledare som kommer att leda utförandet av förekommande åtgärder ha erfarenhet av eller kunskap om den aktuella åtgärden.*
- *Arbetsledare ska ha dokumenterad gymnasieutbildning, eller eftergymnasial utbildning inom trädgård, park och naturvård samt minst **2 års** erfarenhet av arbetsledande arbete i uppdrag som omfattar skötsel av större naturområden alternativt minst **4 års** erfarenhet av arbete i uppdrag som omfattar tillsyn och skötsel av större naturområden (om utbildning enligt ovan*

saknas). Det är meriterande om detta har skett i skyddad natur som t.ex. naturreservat eller Natura2000-områden.

- Arbetsledare ska ha minst **två års** erfarenhet av arbetsledning inom park- och naturmarksskötsel.
- Arbetsledare ska ha grundläggande arktunskaper för att kunna identifiera vanligt förekommande växter.
- Arbetsledare ska ha kunskap som minst motsvarar stadens [utbildningsmaterial kring naturvårdande skötsel](#) innan arbete påbörjas samt ha gått Stockholms stads utbildning Naturvårdande skötsel - En utbildning om att sköta om våra naturområden i Stockholms stad på utbildning.stockholm.se och kunna uppvisa ett nedladdat diplom efter genomgången kurs.

Specialist

Vid arbete med naturvårdande skötsel ska arbetsledare eller minst en person som har motsvarande kompetens och erfarenhet vad gäller naturvårdande skötsel som ställs på person i arbetsledande funktion närvara.

Utförande personal/ Parkarbetare

All personal som utför arbete i naturmark eller naturvårdsåtgärder i övriga miljöer ska ha gått Stockholms stads utbildning "Naturvårdande skötsel - En utbildning om att sköta om våra naturområden i Stockholms stad" på utbildning.stockholm.se och kunna uppvisa ett nedladdat diplom efter genomgången kurs. All personal ska vara godkänd av beställaren enligt detta krav innan påbörjande av arbete inom uppdraget.

Ytterligare kompetenser/specialister kan specificeras och efterfrågas här.

Arealangivelser och mängdförteckningar

Inom upphandlingen behöver även behov av att definiera krav utifrån arealer av olika naturtyper och skötselbehov utredas. Förslagsvis kan mängder anges i Bilaga 1. Funktions- och utförandebeskrivning, i en separat mängdförteckning eller liknande handling.

Ange exempelvis de ytor (m²) av olika biotoper som finns enligt parkdatabasen, miljöförvaltningens prioriteringsstöd för naturskötsel, enligt åtgärdsbehov i ekdatabasen och liknande underlag.

Om det är relevant ange hur stor andel av naturmarken som ska skötas per år. Om något tillkommer utöver detta ska det ske på löpande räkning enligt å-prislista. Andel yta som ska åtgärdas per år varierar mellan exempelvis äng, skog, park och behöver anges. För åtgärder i ekmiljöer kan en mängdförteckning exempelvis baserad på ekinventeringen biläggas.

Förutsättningar för uppdraget

Följande stycke kan läggas in och anpassas för att säkerställa att entreprenören har en överblick och förståelse för de riktlinjer, mål och skötselplaner som finns i uppdragsområdet.

Entreprenören ska ha kunskap om stadsdelsnämndens Parkplan, som är ett vägledande dokument för parkernas utveckling och skötsel i stadsdelsområdet, samt övriga vägledande/styrande dokument så som handlingsplan för biologisk mångfald, Grönare Stockholm och Stadsdelsvisa åtgärdsprogram för biologisk mångfald (i de stadsdelar där det sistnämnda finns).

Exempelformuleringar för material och varor

Det här är ett upphandlingsområde där även varor och produkter som entreprenören använder kan påverka miljö och biologisk mångfald. Nedan listas förslag på material och varor som har direkt koppling till krav för att säkerställa att biologisk mångfald inte påverkas negativt. Krav för bekämpningsmedel, kemikaliehantering och koppling till byggvarubedömning styrs via kemikalielagstiftning och krav staden satt upp i kemikalieplanen. Stäm gärna av detta tillsammans med kemikaliekunniga på miljöförvaltningen.

Träprodukter

Material som har en påverkan på biologisk mångfald under själva produktionen är exempelvis träprodukter. Förslag på formulering kring krav på miljöhänsyn vid produktion kan vara följande:

Träprodukter ska komma från dokumenterat hållbart skogsbruk enligt följande prioritering:

- *FSC-/PEFC-märkt trä.*
- *Träprodukter med annan dokumentation som styrker att produkten kommer från hållbart skogsbruk.*
- *Om träråvara med dokumenterat hållbart ursprung inte funnits tillgängligt ska de åtgärder som genomförts för att försöka få fram produkter av hållbar träråvara dokumenteras.*

Växter och fröer

När vi planterar växter eller sår fröer är det viktigt att de inte riskerar att bli invasiva. Det är även viktigt att i så stor omfattning som möjligt beställa plantor och fröer med lokal proveniens. Genom att så eller plantera växter med lokalt ursprung säkerställer vi att individer som är anpassade till lokala ljus- och klimatförhållanden sätts ut. Förslag på formulering kan vara följande:

Växtmaterial och fröer ska ha lokal/regional/nationell proveniens. Arter som är eller riskerar att bli invasiva får inte användas. (se Naturvårdsverkets hemsida och Artdatabankens riskklassificering av främmande arter).

Uppföljning

Utöver att anbudsgivaren ska tillämpa skriftligt dokumenterade kvalitetssäkringsfrämjande rutiner skavi som beställare följa upp att överenskommen omfattning och kvalitet uppnås och upprätthålls under hela avtalsperioden.

Det är även viktigt att säkerställa att avtalsvillkoren följs, till exempel att arbetsledare eller annan person med naturvårdskompetens närvarar vid utförande av arbeten. Oberoende av vilka metoder eller system vi som beställare använder i dialog och uppföljning med upphandlad entreprenör, är det viktigt att de krav vi ställer på kompetens och utförande följs upp.

Det är även viktigt att fortlöpande kontrollera att eventuella underentreprenörer arbetar enligt uppdragets gällande krav och överenskommelser.

Följ fortlöpande upp att all utförande personal som gör naturvårdsåtgärder har gått Stockholms stads utbildning Naturvårdande skötsel på utbildning.stockholm.se.

Den rapportering entreprenörerna gör rörande utförd skötsel kan med fördel kopplas till respektive förvaltnings mål. Med en entreprenörrapportering och uppföljning som speglar stadens mål kan den interna uppföljningen och rapporteringen förenklas. Rapporteringen blir då ett bra underlag för förvaltningarna vid återsrapportering och uppföljning av verksamhetsmålen och även miljöredovisning då sådan görs.

Utöver att följa upp att berörd personal har den kompetens som kravställts i upphandlingsdokumentet kan exempelvis areal av utförda åtgärder, antal uppsatta artificiella bon, restaurerade arealer av olika naturtyper, åtgärder för att stärka grön infrastruktur/ESBO (ekologisk särskilt betydelsefulla områden), plantering av blommande eller bärande växter och växtval och fröer som satts (pollinatörsvänliga, ursprung/proveniens) följas upp.

Bilaga 1. Funktions- och utförandebeskrivning

I tabellen nedan anges åtgärder som kopplar till naturvårdande skötsel. Åtgärder som anläggningar för rekreation/friluftsliv, städning och trygghetsåtgärder ingår inte. Vid tillägg av sådana åtgärder är det positivt att lyfta att entreprenören (E) ska samråda med beställaren (B) kring hänsyn till naturvärden

Här finns även några exempel på andel av en viss biotop som ska åtgärdas per år. Dessa skrivelser kan användas och utvecklas här eller listas i separat mängdförteckning med hänvisning. För att anbudsgivaren ska veta hur stora arealer det rör sig om behövs exempelvis en mängdförteckning över hur stora arealer av respektive biototyp/markslag entreprenaden omfattar.

I tabellen finns även förslag på kolumner för ansvar, ersättning och frekvens eller tid för utförande. Dessa kan definieras på andra sätt, men exempelvis är det bra att lyfta period som åtgärder som kan påverka djurlivet får utföras.

Kolumnen med frekvens/tid för utförande kan bytas ut till funktionskrav så att utförandet ska nå en målbild istället för att tid/frekvens anges. Anledningen att ange ett funktionskrav istället för frekvens eller tidpunkt kan bero på att exempelvis temperatur och nederbörd påverkar behov av en viss åtgärd och genom funktionskrav kan avtalet anpassas till den variationen och faktiskt behov av utförande. Här är det viktigt att tänka igenom vilken effekt detta kan ha på kostnader och antal gånger en åtgärd kan komma att utföras. Ange därför gärna när och om överenskommelse eller avstämning behöver göras med beställaren innan åtgärd utförs.

		Ansvar	Ersättning
XX 1 UTEMILJÖ ALLMÄNT			
	<i>Förutsättningar för tjänsten</i>		
<i>Löp-nr</i>	<i>Åtgärdskrav</i>	<i>Frekvens/ tid för utförande</i>	
1	Vid allt arbete ska särskild hänsyn tas till mark och omgivande vegetation. Anpassning ska göras till markförhållandena på platsen. Små maskiner med lågt marktryck ska användas. Fordon får inte framföras i naturmark under blöta perioder då det finns risk för körskadorna. Åtgärder som kräver maskiner ska främst ske när det är torrt i marken eller tjäle. Maskiner får endast användas när bärigheten är så god att det inte ger markskador. Körskadorna och kompaktering ska undvikas och för att minska skador på marken kan t.ex. ris eller grenar läggas ut. Inga fordon får		

	<p>framföras utanför stigar/vägar om detta inte är överenskommet med B.</p> <p>Om skador på mark ändå uppstår ska dessa rapporteras till B. Det åligger E att återställa skadad mark omgäende.</p> <p>Skador på träd får inte förekomma, utom när skadan är en del av en avtalad naturvårdsåtgärd för att tillskapa död ved.</p> <p>Skador på vegetation ska rapporteras till B.</p>			
2	<p>Vegetation (t.ex. överhängande grenar) i anslutning till trafik- och gångtytor får inte skymma sikt, skyltar, belysning eller på annat sätt störa trafikmiljön. Trädgrenar som hänger ut över trafikerad väg och gata ska beskäras till en fri höjd av 4,6 m, och för parkvägar en fri höjd av 3,2 m. Grenar får inte vara inom 2 m från fasad, eller tak, och ska hållas efter med hjälp av beskärning. Åtgärd ska göras så att naturvärden påverkas i så liten omfattning som möjligt. Beskärningen ska utföras fackmannamässigt för att anpassas till art och inte skada vegetationen.</p>	Vid behov. Utförs ej 1 april-15 juli, utom i särskilda undantagsfall.		
3	<p>Skador eller observationer av behov av åtgärder på träd eller hinder ska meddelas B för beslut om åtgärd. Beskärning eller i undantagsfall fällning och eventuell borttransport av trädrester/ris/sly ska utföras efter avstämning med B. Död ved bör lämnas kvar i naturmark i så stor omfattning som möjligt. Placering och mängd stäms av med B.</p> <p>Eventuell borttransport av trädrester/ris/sly ska utföras i samband med arbetets utförande enligt överenskommelse med B.</p> <p>Åtgärder regleras enligt å-prislista.</p>	Vid behov. Utförs ej 1 april-15 juli, utom i särskilda undantagsfall.		
	Riskträd			
4	<p>Stormfällda, döda eller skadade träd eller grenar längs stigar och gångvägar, som utgör en akut risk för skada på tredje man eller egendom ska omgäende rapporteras till B och åtgärdas.</p> <p>Åtgärden ska fotodokumenteras före och efter genomförd åtgärd.</p> <p>Åtgärd ska utföras så att naturvärden bevaras i så stor omfattning som möjligt och utan onödig störning av häckande fåglar.</p> <p>Död ved bör lämnas kvar i naturmark i så stor omfattning som möjligt. Placering och mängd stäms av med B.</p> <p>Eventuell borttransport av trädrester ska utföras i samband med arbetets utförande enligt överenskommelse med B.</p> <p>Åtgärder regleras enligt å-prislista.</p>	Vid behov.		
	Plantering			
5	<p>Jord som används i planteringar ska vara baserad på återvunnen jord eller kompostjord. Torvbaserade jordar undviks pga natur- och klimatpåverkan. Jordar baserade på kokosfiber eller annat material som kräver långa transporter ska undvikas.</p> <p>Återvunna jordar och kompostjordar ska vara ogräsfria. De ska även vara rena från växt- och rotrester av invasiva främmande arter.**</p>	Löpande		
	Invasiva arter (flora)			
6	<p>All förekomst av jätteloka (<i>Heracleum mantegazzianum</i>) och parkslide (<i>Reynoutria japonica</i>) ska rapporteras till B. För jätteloka ska en felanmälan göras i Stockholms stads "Tyck till-app". Förekomsten ska rapporteras genom en gps-koordinat eller utmärkning på en karta. Rapportering ska även göras i invasiva arter i Artfakta. Om andra invasiva arter, tex spärroxbär, jättebalsamin, gul skunkkalla, lupin och kanadensiskt gullris påträffas ska även dessa rapporteras i Artfakta.</p>	Löpande		

	Konstruktioner			
7	Använd virke från trädfällningar till konstruktioner när möjlighet finns. Om inköp av virke och byggmaterial görs inom uppdraget ska E säkerställa att materialet inte innehåller ämnen som är skadliga för naturmiljön. Detta är särskilt viktigt i vattenområden och andra särskilt känsliga miljöer. Se stadens kemikalieplan (kap 3) samt Material och varor i upphandlingsdokumentet.	Löpande		
	Reservatsföreskrifter och skötselplaner			
8	Skötsel av XX och YY naturreservat ingår i uppdraget. Reservatsföreskrifter och skötselplaner ska följas.	Enligt ökning och vid behov. Utförs ej 1 april-15 juli, utom i särskilda undantagsfall.		
XX 2 VEGETATIONSYTOR				
	<i>Exempel på objekt: Gräsytor och naturmark.</i>			
XX 2.1 GRÄSYTOR				
	<i>Exempel på objekt: högvuxna gräsytor och ängar.</i>			
1	Skötsel ska utföras så att gräsytor och intilliggande vegetation inte skadas. Lösa föremål, grenar, stenar mm ska i förekommande fall flyttas undan vid klippning. Papper och annat skräp får inte klippas sönder utan ska städas undan före klippning. Efter klippning och puts får gräsrester inte ligga kvar på intilliggande ytor.	Vid varje klippning		
XX 2.1.1 HÖGVUXEN GRÄSYTA				
	<i>Exempel på objekt: Gräsyta med högvuxet gräs, ofta kallat "långgräs". Ytorna finns både på bördiga jordar som tidigare varit bruksgräsyta och som örtrika gräsytor på näringsfattiga jordar. Klippet lämnas eller tas upp enligt överenskommelse och är beroende av ytans känslighet för att lämna kvar klipp.</i>			
1	Klippning görs vid angivna tider och klipps då ner till en höjd av ≤ 10 cm. Sönderdelat gräsklipp tillåts ligga kvar om det är jämnt fördelat och inte bildar strängar som kan skada underliggande gräs. Klippning får ej utföras innan städning och främmande föremål tagits bort.	2 gånger/säsong alternativt enligt överenskommelse		
2	Putsning/trimning utförs runt fasta objekt i samband med klippning. Klipphöjden ska vara ≤ 10 cm.	I samband med klippning		
XX 2.1.2 ÄNG				
	<i>Exempel på objekt: Gräsytor med högväxande gräs och inslag av örter. Ytorna finns både på bördiga jordar som tidigare varit bruksgräsyta och som örtrika gräsytor på näringsfattiga jordar. Klipprester samlas ihop och tas upp.</i>			
1	Alla ängsytor ska slås årligen. Slätter ska företrädesvis ske med klippande/skärande redskap som knivslätterbalk eller rotorslätterbalk alternativt lie om området är litet. Söndertuggning av klipprester får inte ske. Röjsåg med gräsklinga får användas. Vid överenskommelse kan trimmertråd användas. Redskap ska anpassas till platsen och artförekomster.	1 gång/år, inom perioden 15 juli - 31 augusti (lokal anpassning kan förekomma)		

	Slåttertidpunkt beslutas i samråd med B. Tidpunkten för respektive yta kan komma att variera beroende på artbestånd och inträffa vid olika tider från år till år. Stubbhöjd efter genomförd slåtter ≤ 10 cm. Slåtter får inte utföras innan städning och främmande föremål tagits bort.			
2	Avslaget hö samlas upp och transporteras bort mellan 0-7 dagar efter genomförd slåtter. Tidpunkt stäms av med B. Uppsamling och bortforsling av avslaget material ska ske så att ingen skadlig förnaansamling sker i slåtterytan. 95% av ängsytan ska slås. Vilka ytor som lämnas oslagna/år beslutas i samråd med B. Allt arbete utförs utan att markskador uppstår.	1 gång/år, 15 juli - 15 september, 0-7 dagar efter slåtter.		
3	Putsning/trimning utförs i samband med slåtter och sker runt fasta föremål såsom stenar, träd, stolpar mm.	Vid behov 15 juli - 15 september		
4	Slyuppslag ska inte förekomma inom ängsytona. Uppslag slås i samband med slåtter. Lämna dock enstaka och mindre grupper av blommande och bärande buskar, enar och äldre eller värdefulla träd. Avstämning sker med B.	I samband med slåtter		
XX 2.2 NATURMARK				
	<i>Naturmark är ett vitt begrepp och det avser skogbevuxen mark, mark med stora inslag av sly*, våtmark, hållmark. På området kan det finnas fornlämningar som är skyddade enligt kulturmiljölagen, vilka ska aktas vid utförande av alla slags arbeten i området. Naturmarken har ett stort rekreativt värde för parkbesökarna i staden. Den har också en stor betydelse och förutsättning för ekologiska spridningsvägar, biologisk mångfald och att leverera ekosystemtjänster.</i> <i>Värden/skötseln av naturmarken ska anpassas till de olika naturtyperna så att karaktärerna stärks och bevaras. Skötseln ska ske i samråd med B. Där skötselplaner finns ska de ligga till grund för skötseln.</i>			
	<i>Exempel på objekt: Friväxande träd, buskar, fåltskikt med bland annat högväxande gräs, skogsmarker och berghällar.</i>			
1	B äger oinskränkt rätt att disponera det virke som uppstår vid utförandet av avtalet. Materialet kan användas som död ved, faunadepåer, spänger, stockbänkar, mulmholkar eller liknande. E ska stämma av användningsområde och eventuell depåförvaring med B. Överblivet material, såvida inget annat överenskommit, tillfaller E och bortforslas för återvinning, kompostering eller liknande. Ris och trädrester som uppstår vid skötsel och inte ska lämnas på plats, ska det transporteras bort inom en vecka. Rishögarna ska vid väntan på borttransport placeras så att de inte utgör ett hinder.	Löpande		
2	Trädfällning, beskärning, gallring, friställning, riskträdsantering, tillskapande av död ved (faunadepåer, högstubbar, veteraniseringsåtgärder, ringbarkning mm) ska utföras med hänsyn till häckade fåglar. Om åtgärd krävs under häckningsperiod krävs noggrann genomgång för att säkerställa att ruvande fåglar, bon eller ungar inte tar skada. Avverkningar och fällningar sker i samråd med B. Åtgärder ska göras med syfte att skapa naturvärden. Hänsyn och anpassningar ska göras till säkerhet, rekreativa värden	Enligt ök och vid behov. Utförs ej 1 april-15 juli, utom i särskilda undantagsfall.		

	och eventuella förekommande restriktioner kring fällning och beskärning av träd samt befintliga skötselplaner.			
XX 2.2.1 TRÄDBEVUXEN NATURMARK, SKOG				
	<i>Trädrik naturmiljö som ofta klassas som bostadsnära natur men även ytor av vildare trädbevuxna områden. Ytan ska ge ett intryck av skogskänsla och skötas för att gynna en hög artrikedom</i>			
1	Naturvårdsgallring och slyröjning* för att gynna naturvärden ska utföras. 5 % av den totala mängden naturmark ska ingå i den årsvisa kontraktssumman. Ytor för åtgärder stäms av med B. Åtgärder utöver detta regleras enligt å-prislista.	Enligt ök och vid behov. Utförs ej 1 april-15 juli, utom i särskilda undantagsfall.		
XX 2.2.2 ÖPPEN NATURMARK				
	<i>Utgörs av öppna ytor ofta med berg i dagern samt gräs och örter med enstaka träd och buskage.</i>			
XX 2.3 DIKEN OCH VATTENDRAG				
	<i>Vattendrag och vattenförande dike kan förekomma i naturmark eller gräsyta.</i>			
1	Diken ska hållas i sådant skick att vattenföringen fungerar, d.v.s. att diket inte är igensatt och att vattnet kan rinna vidare i systemet. Säkerheten får inte äventyras. Vid dikningsföretag ska rensningen ske i linje med de nivåer som beslutats. I övriga diken får rensningen inte ske djupare än att slam och igenväxningsvegetation tas bort, hårdbotten (t.ex. sten eller grus) ska lämnas orörd. Slyppslag ska tas bort. Stor hänsyn ska tas till det naturliga växt- och djurlivet och lämplig tid på året med hänsyn till arter som exempelvis groddjur och fåglar.	Ca var 3-5 år enligt ÖK		
XX 2.4 VATTENMILJÖER (TEX GRODDJURSDAMMAR OCH DAGVATTENDAMMAR)				
	<i>Dessa vattenmiljöer kan förekomma i naturmark eller gräsyta. För gräv- och schaktarbeten krävs oftast anmälan om vattenverksamhet och/eller tillstånd inom reservat. B ansvarar för att tillstånd finns innan åtgärd utförs.</i>			
1	Åtgärder ska utföras med hänsyn till vattenlevande organismer, groddjur och häckande fåglar. Enligt artskyddsförordningen finns förbud kopplade till vissa arter och det är viktigt att känna till vilka arter som förekommer på platsen för att anpassa skötseln för att inte störa eller skada dessa.	Oktober-februari (beror på vilka arter som finns)		
2	Utför slätter för torra och våta ytor (till högsta högvattenytan). Våta ytor är inte bara dammar utan även vattendrag i anslutning. Slätter ska företrädesvis ske med klippande/skärande redskap som slätterbalk alternativt lie om området är litet. Maskiner för skörd i vatten ska klara skördedjup på en (1) meter under vattenyta. Avslagen vegetation tas upp i samband med slätter. Söndertuggning av klipprester får inte ske. Främst ska kolsäv, bladvass, jättegröe och kaveldun skördas och köras bort. För kaveldun ska ”cigarren” behandlas med försiktighet för att undvika frösådd. För hantering av kaveldun kan klippning ske senare än vanlig slätter alternativt ryckas upp med roten innan de gått i frö. Med hänsyn till groddjur kan slätterperioden vara längre och ske senare än rekommenderad tid i ängsmarker. Näckrosor sparas.	Rekommenderad tid 15 juli - 31 augusti (lokal anpassning enligt ök med B)		

3	Vid klippning ska refuger med vass/vattenvegetation sparas som skydd för häckande fågel. Lämpliga platser bestäms i samråd med B.	Löpande		
4	Vid inplantering, använd arter som inte är eller riskerar att bli invasiva**.	Löpande		
XX 2.6 PLANTERINGSYTOR				
	<i>Planteringsytor omfattar annuella och perenna rabatter, prydnads- och bruksbuskage samt specialplanteringar som klippta häckar, surjordsplanteringar och rosplanteringar.</i>			
XX 2.6.1 Annuella planteringar/rabatter				
1	Välj växter rika på nektar och pollen. Välj arter som blommar vid olika tid på säsongen. Var noga med att välja växter som inte är eller riskerar att bli invasiva**	Löpande		
2	På hösten kan fröställningar sparas till prydnad och som föda åt småfåglar över vintern.	Löpande, enligt ÖK med B		
XX 2.6.2 Perenna planteringar/rabatter				
1	Välj växter rika på nektar och pollen. Välj arter som blommar vid olika tid på säsongen. Var noga med att välja växter som inte är eller riskerar att bli invasiva.**	Löpande		
2	På hösten kan fröställningar sparas till prydnad och som föda åt småfåglar över vintern..	Löpande, enligt ÖK med B		
XX 2.7 TRÄD (ej i naturmark)				
	<i>Träd är mycket värdefulla för upplevelsen av parker. Träden har också stor betydelse för biologisk mångfald, som luftrenare och att bidra till positiva climateffekter. Lägga till vilka träd som berörs. Detta skiljer sig åt beroende på vilken förvaltning som upphandlar.</i>			
1	För att gynna den biologiska mångfalden bör nedtagna trädstammar eller grenar lämnas kvar och placeras ut på lämplig plats i parken. Beslut avseende detta samt utformning (faunadepå, skyltning etc) ska ske i samråd med B.	Enligt ÖK med B		
2	Skapande av trädruiner och högstubbar sker i samråd med B.	Enligt ÖK med B		

* Sly utgörs av trädbildande arter med en brösthöjdsdiameter (1,3cm) som understiger 10 cm.

** Se Naturvårdsverkets hemsida och Artdatabankens riskklassificering av främmande arter

Bilaga 2. Referensuppdrag

Kompetens/erfarenhet som utgör kvalificeringskrav ska styrkas genom referensuppdrag. Referensuppdrag måste omfatta minst **sex (6)** av åtgärderna för att vara av motsvarande karaktär som detta uppdrag. Fler referensuppdrag kan användas för att nå upp till kvalificeringskravet.

Vilka åtgärder och antal åtgärder som listas här och under ”Uppdrag av motsvarande karaktär” beror på vilka miljöer som finns i det område som ska skötas inom uppdraget. Även antal åtgärder där referens krävs kan justeras enligt behov och upphandlares önskemål.

Referensuppdrag 1:

Åtgärd	Beskrivning av erfarenhet inom uppdraget (<i>Fylls i av anbudslämnare</i>)	Uppfyller kompetenskrav (<i>Fylls i av beställare</i>)
Slåtter av ängsmark och upptag av klipp.		
Tillskapande eller restaurering av hagmarker eller slåtterängar med syfte att gynna hävdberoende arter.		
Friställning av värdefulla träd.		
Skötsel eller skapande av brynmiljöer.		
Tillskapande av död ved, så som faunadepåer, högstubbar och trädruiner.		
Tillskapande av artificiella bon, exempelvis mulmholkar, fladdermusholkar, insektshotell och fågelholkar.		

Plantering av nektarrika växter i ängsmark och/eller parker.		
Tillskapande eller skötsel av sandblottor.		
Naturvårdsgallring		

Referensuppdrag 2:

Åtgärd	Beskrivning av erfarenhet inom uppdraget (Fylls i av anbudslämnare)	Uppfyller kompetenskrav (Fylls i av beställare)
Slätter av ängsmark och upptag av klipp.		
Tillskapande eller restaurering av hagmarker eller slätterängar med syfte att gynna hävdberoende arter.		
Friställning av värdefulla träd.		
Skötsel eller skapande av brynmiljöer.		
Tillskapande av död ved, så som faunadepåer, högstubbar och trädruiner.		
Tillskapande av artificiella bon, exempelvis mulmholkar, fladdermusholkar, insektshotell och fågelholkar.		
Plantering av nektarrika växter i ängsmark och/eller parker.		
Tillskapande eller skötsel av sandblottor.		
Naturvårdsgallring		

Bilaga 3. Checklista för kompetensnivå inom naturvårdande skötsel

(Detta förslag på underlag för utvärdering av kompetens behöver anpassas till förutsättningar och behov i den specifika upphandlingen om den används. Det krävs att det finns en tydlig koppling mellan den efterfrågade kompetensen/erfarenheten och de åtgärder som ska utföras i upphandlingen. Vilka åtgärder och antal åtgärder som listas i denna tabell beror på vilka miljöer som finns i det område som ska skötas inom uppdraget. Exempelvis, om det inte är aktuellt att skapa sandblottor i uppdraget ska den erfarenheten inte efterfrågas.)

Den samlade erfarenheten som erbjudna resurser besitter ger mervärde i utvärdering av anbudsgivare, se vidare under utvärdering.

Miljö/åtgärd	Kompetens inom denna miljö/åtgärd		Beskriv erfarenhet.	Ange vem/vilka av erbjudna resurser som innehar kompetensen
	<i>Markera med X.</i>			
	Ja	Nej		
Brynzoner (flerskiktning, flikighet, val av arter att spara)				
Friställning av äldre träd				
Skapa död ved				
- Faunadepåer				
- Högstubbar				
- Ringbarkning				
- Veteranisering				
- Hamling/lövskörd				
Skapa artificiella bon				
- Mulmholk				

- Insektshotell eller fjärlsholk				
- Fladdermusholk eller fågelholk				
Slätter med upptag				
Restaurering av ängsmark och/eller betesmark (ange vilken/vilka typer)				
Plantering av nektarrika växter och örter (äng/park)				
Sandblottor (skapat, skött)				
Naturvårdsgallring (skog)				
Slyröjning (skog, äng)				
Trädfällning (hänsyn till häckningsperioder, val av träd o trädslag, anpassning till plats)				
Bevarande av hålträd och mulm				
Fagning (städning av ängsmarker på våren)				
Skörd av vattenväxter eller vassklippning				
Beskärning av träd				
Riskträdsåtgärder				
Bete (skogsbete, bete av ängar och strandängar, efterbete, val av betesdjur, betestryck, ej stödutfodring på torrbackar)				